

ПРОСТИТУЦИЯТА В СОФИЯ И БЕЛГРАД В КРАЯ НА ХІХ И НАЧАЛОТО НА ХХ ВЕК – МЕЖДУ ОТРИЦАНИЕТО И МЪЛЧАЛИВОТО СЪГЛАСИЕ

**Христо Беров
Владимир Станев**

Както е добре известно, проституцията е една от най-древните професии. Тя има социални, икономически, морални и санитарни аспекти. Винаги е била заклеймявана, но и до ден днешен не е унищожена. В края на ХІХ и ХХ век в световен мащаб протича дискусията относно въпроса какво да се прави с феномена проституция. Оформят се общо три мнения – регламентиране на проституцията като „необходимо зло“ (регламентаризъм), отхвърляне на всякакви законови мерки, като подкопаващи морала на обществото (аболуционизъм) и искане за пълна забрана чрез нормативни актове (морализъм). Споровете са предимно по въпроса как да се ограничи разпространението на венерическите болести, ползата от санитарния надзор, трябва ли да се допуска съществуването на публични домове, морална ли е финансовата изгода от тях, може ли да се забрани проституцията, и т. н. В отделните страни регламентацията е приложена в различна степен, а в някои въобще не е използвана. По този начин няма единен метод в борбата срещу проституцията и венерическите болести, но пък има многобройни и често противоречащи се изводи от различни краища на света. Точно това стимулира разгорещената дискусия, в която взимат участие общественици, лекари, юристи, административни дейци от почти всички европейски страни.

Подобна дискусия се провежда и в български, и в сръбски условия в началото на ХХ век. Поводът – жени, продаващи ласки – може и да не е нов за тези балкански общества, но като че ли за пръв път неговото решение зависи изцяло от усилията на местните елити. Ако през Средновековието и по време на османското владичество има само косвени и непълни данни за наличието на проститутки в българските и сръбските земи, то от създаването си през ХІХ в. двете държави се сблъскват със социалното явление проституция. Проблемът става наболял и изисква неотложни мерки по едно и също време и то най-вече в двете столици, които дават тон в културния, обществен и политическия живот на съответните държави. Това е така, тъй като проституцията е градски въпрос и до голяма степен зависи от големината на даденото населено място. В малките селища всички се познават и това налага с по-голяма сила придържането към традиционния морал. В големия град масите освобождават личността от обществения надзор, това създава и трудности в контролирането на проституцията.

Очевидно в Белград имат известно „предимство“ при запознаването с въпроса, отколкото в София. Още в първите години от властването на княз Милош в сръбската столица има оформен „квартал на червените фенери“, най-вече в т. нар. Букурещка махала.

„Жриците“ живеят по механи и кръчми, а от услугите им се ползват както сърби, така и турци. Значение за разрастването на проституцията в Белград има неговото географско положение и военно-стратегическата му важност – в града до 1867 г. се поддържа османска военна част. Голямото количество несемейни мъже води до „концентрация на тестостерон“ с всички произлизащи от това конфликти, което пък прави услугите на проститутките не само желани, но и високо ценени, като форма на „изпускане на парата“. Това обаче влече със себе си и чести сблъсъци между турци и сърби за „услугите“ на определена „царица на нощта“. Последното принуждава властите да търсят начини за „ограничаване на разврата“ – периодично се правят проверки за „зли“ жени или „роспии“ из Белград, което не дава особен резултат. Чисто юридически проституцията е забранена с полицейския закон от 1850 г. и с Наказателния закон от 1860 г. Санкциите, които се налагат на проститутките и сводниците са затвор от 3 до 25 дни или от 10 до 30 удари с пръчка или камшик.

В България проблемът с „проституиращи жени“ в съзнанието на съвременниците започва с Руско-турската война от 1877-1878 г., когато според тях рухнал патриархалният бит. По думите на една от ранните изследователки на явлението „онова, което насилието на турците и другите минали през страната войски... не можаха да сторят, стори го увлечението по брата-освободител, разтапящата душата нежност на руснака“. Или, както се изразява Вазов „може да се каже, че наедно с[ъс] свободата заживя у нас и проституцията“. В интерес на истината сръбските автори, занимаващи се с проблема по това време също сочат като основен фактор за разпространението на проституцията войните – най-вече сръбско-турските и Източната криза. Като причини за появата на продаващи плътта си жени са посочвани „понижението на нравствения уровень на народа“, „нахлуването между нас на всевъзможни и покварени в всяко отношение официални и неофициални чужденци“. Обикновено се изтъкват нуждата, бедността и мизерията, които тласкат жените към проституцията. Рисуват се клиширани сантиментални картини – „студена зима, бедна майка, гладни деца в порутена къщурка“ или „млада, свежа девойка безуспешно хлопа по чужди врати за работа. А в къщи болен баща, стара майка, невръстни братя и сестри.“ Очевидно е, че социалните причини съществуват, но не може да са единствени. Икономическите теории не могат да обяснят проституцията сред средните и висшите слоеве на обществото. Още повече, че според някои в България и Сърбия я няма тази крайна мизерия, както по други места. По-скоро подтик към проституцията са мързелът, стремежът към лукс, подражанието, разрастващото се сводничеството, както и увеличилите се по стопански и психологически причини брой на неженените, но в зряла полова възраст мъже и жени.

Независимо от конкретните причини, обаче, проституцията съществува и опитите да бъде забранена не водят до положителни резултати. Налага се да се търсят други пътища за справяне с

проблема. Отчитайки реалното положение сръбските власти легализират през 1881 г. публичните домове. Мотивите за подобна мярка са няколко – ограничаване на щетите за обществения морал, надзор върху разпространението на венерическите болести, контрол над престъпността свързана с проституцията, финансова изгода от легалните публични домове. През същата година в Белград са открити първите публични домове

В България идеята за регламентиране на проституцията се реализира по малко по-различен начин. Държавата не се ангажира пряко с въпроса, а натоварва общините да третират проблема по свое усмотрение. Още през 1882 г. столичната община приема постановление, според което към градската здравна служба се създава отделение за преглед на „публичните жени“. Според столичния Правилник за публичните домове и проституцията от 1893 г. публичен дом се открива само с разрешение на кметството и то там където то укаже, във всеки случай не до училища, църкви, джамии, пансиони, булеварди. В публичен дом не може да постъпват по-млади от 17-годишни момичета. Забранена е продажбата на алкохол. Проститутките от публичните домове и от частните квартири са длъжни да се подлагат два пъти седмично на задължителни лекарски прегледи при градските лекари, за което заплащат по 4 лв. на общината. Надзорът в санитарно отношение принадлежи на градските лекари. Ако проститутка не отиде на лекарски преглед, тя бива глобявана с 25 лв. ако не е болна, а ако е заразена я чака затвор. Резултатите от прегледите се вписват в специални книжки, които кметството раздава на всяка проститутка. Пак според този правилник има два категории публични домове – едните, в които всяка визита струва до 3 лв. и очевидно по-елитните, в които клиентите оставят над 3 лв. Почти по същият начин е уреден контролът върху „леките жени“ и в Белград. Те също са подлагани на медицинските проверки два пъти седмично. Болните са задържани в градската болница. По този начин и в двете страни проститутката не е престъпница в наказателно-правен смисъл.

Сръбските столичните власти съсредоточават публичните домове близо до центъра, на т. нар. Видинска улица, като някои от по-известните били „Код три басамака“ („При трите стълба“) и „Код златног лава“ („При златния лъв“). Концентрацията на публичните домове в София е в началото на бул. „Дондуков“. Около ул. „Сердика“, на днешните улици „Веслец“ и „Бачо Киро“ има малки сокачета, на които се намират известните заведения „Два сокола“, „Два бели гълъба“, „Двоумение“, „Ориент“ и др., отворени денонощно. Такова съсредоточаване осигурява възможност за по-лесен медицински и полицейски контрол, макар че не винаги резултатите се покриват с очакванията.

Данъците от публичните домове носят немалки приходи на софийската и белградската общини. Ето защо управите на двата града игнорират протестите на моралистите, за които публичните домове са „държавно сводничество“. В същото време контролът върху

проститутките не допринася за намаляване разпространението на венерическите болести или за ограничаване на „моралната разпуснатост“. Именно това поражда дискусиата между т. нар. регламентисти и аболюционисти.

За първите регламентацията не е най-доброто решение на проблема с проституцията, но е по-малкото зло за обществото, все пак е въведена някаква форма на санитарен контрол. В съгласие с тогавашните теории проститутките се смятат за главни виновници за разврата и се считат опасни както за себе си, така и за околните и следователно всяка насилствена мяра към тях е оправдана. За вторите проститутките са мили и доверчиви същества, невинни жертви на мъжкото сладострастие и въобще на социалния строй, чакащи всеки момент помощ и съчувствие да тръгнат по правия път.

За аболюционистите съществуващото положение т. е. записването в списъци и задължителните медицински прегледи, по-скоро нарушава личната свобода и унижава човешкото достойнство на проститутките. Пак според тях лекарският преглед не гарантира, че даденото „цвете на нощта“ е напълно здраво, а се създава точно такова грешно впечатление у „потребителя“. Посещение при санитарните власти два пъти в седмицата очевидно не е достатъчно – средно в белградски публичен дом в празнични дни една проститутка обслужва 15 клиента, а рекордът е 42. Очевидно с това по никакъв начин не се допринася за ограничаване разпространението на венерическите болести, дори напротив. Част от проблема е и двойствения морал, който освобождава мъжа от всякаква отговорност.

В случая с Белград се изтъква и тормозът, на който са подложени „работещите момичета“ в публичните домове от страна и на клиентите, и на самите съдържатели. Насилието е масовата практика за пречупване на характера и за наказание на непослушните, а за най-вироглавите последната мярка е продажбата на Изток (в България или Турция). Така се създават предпоставки за разрастване на търговията с бели робини, което също е изтъквано от противниците на регламентацията на проституцията като слабост на системата.

Друг проблем според аболюционистите е полицейският надзор, който се изражда в полицейско насилие и стимулира престъпността (търговия с „бели робини“). Действително, за да се следят проститутките и да се търсят тайните такива, за да бъдат вписани в регистрите, санитарните власти поддържат тайни агенти, някои от които в името на закона вършат посегателства върху личността и честта на много жени. Софийската полиция често допуска инциденти. Например, през 1899 г. има съставени в София пред двама свидетели общо 44 акта. От тях се вижда, че насилствено в списъците са вкарани жени, чийто грях по-скоро е изневяра или съжителство без брак, но не професионална проституция. А през пролетта на 1902 г. г-жа А. отива на гарата да посрещне брат си, който бил на командировка из страната. Един агент забелязва, че тя отива сама, а се връща с непознат за него мъж. Той ги проследява до квартирата им, нахълтва и

се опитва да отведе жената в полицейския участък. Става скандал, цялата махала се събира, в резултат на което на другата сутрин хазяинът изгонва сестрата и брата. Тази страна на въпроса изобщо не се взема предвид от регламентистите. За повечето хора е ясно, че полицейският надзор не е на висотата на своята задача и по-скоро увеличава тайната проституция.

Аболюционистите са по принцип прави в критиките си, но изхождат предимно от нравствени съображения и не предлагат конкретни решения на въпроса. Въпреки това в последните години преди войните техните възгледи се налагат като доминиращи в обществото и публичните домове са закрити. В София след кратък период на активно ангажиране с проблема от страна на държавата (1903-1908), постепенно публичните домове са затворени. Самата общинска власт е склонна на такава стъпка, тъй като от края на XIX век доходите от публичните домове са спаднали значително. Вероятно причината е в увеличението на тайната проституция, разпространила се именно заради наложените прегледи, такси и записване в регистри. Официално публичните домове са забранени през 1912 г. Същият процес се забелязва и в Белград, където от началото на XX век се правят опити да се ограничат публичните домове. Така от 12 публични дома през 1900 г. към 1908 г. в сръбската столица работят вече само 6. Причините за това намаляване отново трябва да се търсят в опита да се избегне общинския контрол и в разрастването на тайната проституция.

Дискусията „за“ или „против“ легализирането на проституцията е оспорвана. И аболуционистите, и регламентистите имат своите аргументи, но не могат да посочат задоволително решение на проблема. И София, и Белград първоначално регламентират проституцията, в навечерието на балканските войни забраняват публичните домове, „жриците на любовта“ остават да „работят“ извън контрол, венерическите болести продължават да се разпространяват на широко, което потвърждава историческия опит, че проституцията е неунищожима – докато има търсене, ще има и предлагане.

PROSTITUTION IN SOFIA AND BELGRADE IN THE END OF 19TH BEGINNING OF 20TH CENTURY: BETWEEN THE DENIAL AND TACIT CONSENT

Hristo Berov
Vladimir Stanev

The paper compares the development of prostitution in Bulgarian and Serbian capitals. The authors have presented the attempts of the authorities to impose some rules on this kind of business. On the eve of the Balkan Wars the brothels were closed down. The policy conducted by the State and municipalities is evaluated as unsuccessful and controversial because at the end of the period under examination the prostitution in Sofia and Belgrade was still out of control, and the venereal diseases had

been widespread. This controversial policy stimulated corruption among the policemen who had to deal with the brothels and women working there. Sometimes the police officials were involved in arbitrary actions against the prostitutes and their clients. The text also presents in brief the public discussions regarding the prostitution and the main trends formed in the debates – the supporters of some regulation of the phenomenon, the so called abolitionists who were against any regulations and the moral trend asking for prohibition.